

היום נלמד בעזרת ה':

קידושין דף כג

(בעמוד הקודם)

רבי יהודה הינדואה: רבי יהודה היה גוי מארץ כוש שהתגייר ולא היו לו יורשים. הוא נהיה חולה, ומר זוטרא הלך לבקר אותו וראה שהוא גוסס ונוטה למות. לרבי יהודה הינדואה היה עבד כנעני, וברגע שהוא ימות כל נכסיו יהיו הפקר והעבד יצא לחירות. מר זוטרא רצה לזכות בעבד ולכן הוא אמר לו 'תוריד לי את הנעל ותביא לי אותה לבית שלי', ואז ברגע שרבי יהודה ימות העבד יהא עסוק בפעולה של עבדות למר זוטרא, ובכך הוא יקנה אותו בקנין 'חזקה'.

איכא דאמרי: יש אומרים שהעבד ההוא היה גדול, ולכן מר זוטרא נזהר שהעבד לא ישאר רגע אחד בלי אדון, ו'זה פירש למיתה וזה פירש לחים' דהיינו האדון הראשון - רבי יהודה נפטר, ותחתיו נכנס האדון השני - מר זוטרא. אבל אם העבד היה קטן לא היה צריך מר זוטרא לכל זה, כי העבד לא היה קונה את עצמו במיתת האדון, ומר זוטרא היה קונה אותו לאחר המיתה.

ואיכא דאמרי: העבד היה קטן ובכל אופן מר זוטרא היה צריך לדאוג שהוא לא יקנה את עצמו במיתת האדון. וזהו אליבא דרבנן הסוברים שיש יד לעבד קטן לזכות בעצמו, ודלא כאבא שאול שחולק עליהם.

בזבזו = בזזו.

*

למדנו במשנה: לדעת רבי מאיר העבד קונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ובשטר על ידי עצמו.

הגמרא מדייקת: בכסף הוא קונה את עצמו רק על ידי אחרים, ולא בעצמו - דהיינו שאם נתנו לו כסף שיפדה את עצמו אינו מועיל, כי כל מה שקנה עבד קנה רבו והכסף אוטומטית נהיה שייך לאדון.

במאי עסקינן: איך מדובר? אם האחרים נתנו את הכסף לאדון שלא מדעת העבד - הרי למדנו (במסכת גיטין) שרבי מאיר סובר ששחרור עבד הוא חובה לעבד ולא זכות (כי אם הוא עבד של כהן הוא מפסיק לאכול תרומה, ואם הוא עבד של ישראל הוא נאסר להינשא לשפחה). והרי הדין הוא שאי אפשר לחוב לאדם שלא בפניו (כלומר שלא מדעתו והסכמתו).

אלא פשיטא: שמדובר מדעתו של העבד, והחידוש בזה שאחרים יכולים לפדות אותו מדעתו - הוא שהוא לא יכול לפדות את עצמו כי 'אין קנין לעבד בלא רבו' כלומר אין שום אפשרות להקנות לעבד את הכסף בלא שרבו יזכה בו.

קושיא: אי הכי אימא סיפא: מדוע בשטר הוא קונה את עצמו רק בקבלת הגט בעצמו ולא על ידי אחרים (כפי שמדוייק מהמשנה), והרי אם מדובר מדעתו, מדוע כשהוא אומר לאחרים קבלו את הגט שחרור מהאדון בשבילי אינו מועיל?

וכי תימא: ואם נאמר שכוונת המשנה שבשטר הוא משתחרר אפילו על ידי עצמו וכמובן שגם על ידי אחרים. והחידוש כאן שהוא קונה בעצמו את השטר ואפילו שכל מה שקנה עבד קנה רבו - 'גיטו וידו באים כאחד'. כלומר בבת אחת הוא משתחרר ומקבל את ה'יד' עצמה המאפשרת לו לזכות בגט ולהשתחרר (יד = את העצמאות שנותנת לו כח לזכות בדבר).

אבל אי אפשר לומר כן. כי בברייתא כתוב מפורש שלדעת רבי מאיר הוא לא משתחרר בשטר על ידי אחרים.

תירוץ: אמר אביי: כונת המשנה שהוא משתחרר בכסף 'על ידי אחרים' שלא מדעתו, ובכל אופן הוא משתחרר ואפילו שזה חוב לו! כי כמו שהאדון קנה אותו בכסף בעל כרחו, כך הוא יכול להקנות אותו בכסף לעצמו בעל כרחו.

אי הכי שטר נמי: אם כן מדוע בשטר אינו יכול להשתחרר על ידי אחרים כלומר שלא מדעתו, והרי כמו שהאדון קונה אותו בשטר בעל כרחו כך הוא יכול להקנות אותו לעצמו בעל כרחו? והתשובה היא: שאי אפשר ללמוד שטר שחרור משטר קנייה, כי בכל שטר כתוב נוסח שונה (באחד נוסח של קנייה ובשני נוסח של שחרור) וממילא הם שטרות שונים.

קושיא: הכי נמי האי כספא לחוד: גם כסף אי אפשר ללמוד שחרור מקנייה, כי הנוסח שנאמר בשעת נתינת הכסף שונה מהנתינה לקניית העבד לנתינה

לשחרורו? תירוץ: **טיבעא מיהא חד הוא**: המטבע הוא אותו מטבע ולא ניכר עליו ההבדל בין המקרים. מה שאין כן בשטר שהנוסח כתוב בשטר עצמו, וכל שטר ניכר כסוג שונה.

רבא אמר: רבא מתרץ בדרך נוספת מה ההבדל בין כסף לשטר: מדוע בכסף ניתן לשחרר אותו על ידי אחרים שלא מדעתו ואילו בשטר לא?

שחרור בכסף נעשה על ידי שהאדון מקבל לידיו את הכסף מהאחרים, ולכן אין צורך כלל בהסכמת העבד לשחרור, כי האדון אינו 'שליח' של העבד וממילא אינו זקוק לאישורו. אבל שחרור בשטר נעשה על ידי קבלת העבד את הגט, או על ידי קבלת שלוחיו של העבד. ולכן האחרים שרוצים להיות שליחים לקבל את הגט בשביל העבד, זקוקים להסכמתו, ואם הוא לא מעוניין בשליחות היא לא יכולה לחול.

*

למדנו במשנה: לדעת חכמים העבד משתחרר בכסף על ידי עצמו ובשטר על ידי אחרים.

הגמרא מדייקת: בכסף הוא קונה את עצמו רק בעצמו ולא על ידי אחרים. ואמנם העמדנו את המשנה שלא מדעתו, אבל הרי למדנו (במסכת גיטין שם) שדעת רבנן ששחרור עבד זכות היא לו, ואם כן הרי זכין לאדם שלא בפניו (שלא מדעתו) ומדוע אחרים לא יכולים לשחרר אותו בכסף שלא מדעתו?

וכי תימא: ואם נאמר שכוונת המשנה לומר שעבד משתחרר בכסף אפילו על ידי עצמו וכמובן שגם על ידי אחרים, והחידוש כאן שהוא משתחרר על ידי עצמו כי 'יש קנין לעבד בלא רבו' דהיינו כאשר נותנים לו כסף על מנת שאין לאדון רשות בו הוא זוכה בכסף.

אי הכי אימא סיפא: אם כן מדוע בשטר הוא משתחרר רק על ידי אחרים ולא על ידי עצמו (כפי שמדויק מהמשנה), והרי 'גיטו וידו באין כאחד' והוא יכול לקבל את השטר בעצמו.

וכי תימא: ואם נאמר שכוונת המשנה שבשטר הוא משתחרר אפילו על ידי אחרים וכמובן שגם על ידי עצמו. והחידוש כאן שהוא משתחרר על ידי אחרים שלא מדעתו, כי השחרור זכות הוא לא ולא חובה.

אי הכי נערבינהו ונתנינהו: אם כן היה על המשנה לערבב את הרישא והסיפא של רבנן ביחד, כי בין בכסף ובין בשטר הוא משתחרר בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים.

אלא: מה שכתוב בדעת רבנן '**בכסף על ידי עצמו**' הכונה אפילו על ידי עצמו וכ"ש על ידי אחרים - וזו דעת רבנן. אבל המשך הדברים 'בשטר על ידי אחרים' הכוונה רק על ידי אחרים - באמת אלה אינם דברי רבנן, אלא זו דעה שלישית: דעת רבי שמעון בן אלעזר הסובר שאינו יכול להשתחרר על ידי עצמו לא בכסף ולא בשטר. (ביאור דעתו להלן).

נמצא שיש במשנה שלוש דעות:

דעת רבי מאיר: שחרור **בכסף** רק על ידי אחרים (כי אין קנין לעבד בלא רבו), אבל **בשטר** רק על ידי עצמו (כי גיטו וידו באין כאחד) ולא על ידי אחרים (כי השחרור חוב לעבד ואי אפשר לעשותו שלא מדעתו. אמנם בכסף אפשר שלא מדעתו כי האחרים לא שליחים שלו אלא רבו מקבל את הכסף - כדברי רבא).

דעת חכמים: בין **בכסף** בין **בשטר** בין על ידי עצמו (בכסף - כי יש קנין לעבד בלא רבו, בשטר - כי גיטו וידו באין כאחד) בין על ידי אחרים (כי השחרור זכות הוא לו).

דעת רבי שמעון בן אלעזר: בין **בכסף** בין **בשטר** רק על ידי אחרים (כי השחרור זכות הוא לו) ולא על ידי עצמו. (בכסף לא - כי 'אין קנין לעבד בלא רבו', ובשטר לא - כי הוא לא סובר 'גיטו וידו באין כאחד')

גמר לה לה מאשה: עבד נלמד בגזירה שווה מאשה (מהמילה 'לה' שנאמרה בשניהם): כמו שהמגרש אשה בגט, מוסר את הגט 'לרשות אחרת' שאינה רשותו כלומר לאשה. כך המשחרר בגט צריך למסור אותו 'לרשות אחרת' דהיינו לאחרים, אבל לא לעבד עצמו שרשותו כרשות רבו (ולא אומרים גיטו וידו באין כאחד).

אמנם רבנן ורבי מאיר החולקים על רשב"א (וסוברים שמשחרר בשטר על ידי עצמו, משום שגיטו וידו באין כאחד) לומדים מהגזירה שוה 'לה לה' שהעבד בעצמו יכול לקבל את הגט כמו שאשה מקבלת בעצמה את הגט.

בעי רבה: לדעת רשב"א שעבד כנעני לא יכול לקבל את הגט שחרור בשביל עצמו, האם הוא כן יכול למנות אדם אחר שיהא שליח שלו לקבל את הגט מהאדון?

הספק: מכיון שרשב"א לומד גזירה שוה מאשה ('לה' 'לה') אם כן כמו שאשה יכולה למנות שליח קבלה לגט, גם הוא יכול. או שאי אפשר ללמוד מאשה, כי דוקא אשה שהיא בעצמה יכולה לקבל את הגט שלה היא גם יכולה למנות שליח לכך (כי שלוחו של אדם כמותו), אבל עבד שאינו יכול לקבל את הגט בעצמו גם לא יוכל למנות שליח.

בתר דבעיא: לאחר שהוא הסתפק הוא פשט את הספק: לומדים מהגזירה שווה שעבד יכול למנות שליח.

הני כהני: הגמרא במסכת נדרים מסתפקת האם הכהנים המקריבים את הקרבנות עבורנו בבית המקדש, הם שליחים שלנו (=בעלי הקרבן) או שליחים של הקב"ה. והנפקא מינה לעניין מודר הנאה – אם הם שליחים שלנו, הרי שאדם שהוא מודר הנאה מכהן פלוני אסור לאותו כהן להקריב עבורו את קרבנותיו, לפי שהוא מהנה אותו. אבל אם הם שליחים של הקב"ה מותר לו להקריב.

ואמר רב הונא בריה דרב יהושע שהכהנים נחשבים לשליחיו של הקב"ה ולא של מקריבי הקרבנות, מכיון שכל כוחו של השליח הוא רק מהמשלח, ואם לישראל אין כח להקריב את הקרבן לא יתכן שלכהן שליחו יהיה כח.

הקושיא: **ולא, והא עבדא וכו':** והרי עבד כנעני יכול למנות שליח לקבל את הגט אפילו שהוא בעצמו לא יכול לקבל אותו.

תירוץ: ולא היא: אין זה דומה. כי ישראלים אינם שייכים כלל בעבודת הקרבנות. אבל עבד יש לו שייכות לקבל גט, שהרי הוא יכול לקבל גט בשביל חברו מהאדון של חברו. אמנם אינו יכול לא לקבל גט מרבו שלו כשהוא וחבירו עבדים לאותו אדון, כי כאמור הגט צריך לצאת מרשות רבו. על כל פנים מכיון שעבד שייך ב'קבלת גט' הוא גם יכול למנות שליח שיקבל אותו בשבילו.

*

נימא בהא קמיפלגי: לכאורה המחלוקת של רבי מאיר ורבנן האם העבד יכול לפדות את עצמו מכסף שיתנו לו אחרים, היא כך: לדעת רבי מאיר 'אין קנין לעבד בלא רבו' כלומר כאשר נותנים לו אחרים כסף במתנה, זוכה בו רבו, ולכן הוא הוא לא יכול להשתחרר בכסף הזה אלא אם כן יתנו האחרים את הכסף לאדון. לדעת

רבנן 'יש קנין לעבד בלא רבו' וכאשר נותנים לעבד מתנה במטרה שהיא תלך לעבד, האדון לא זוכה בה.

אגב, מציינת הגמרא שאותה מחלוקת שייכת גם באשה, על פי הדין ש'כל מה שקנתה אשה קנה בעלה'.

אמר רב ששת: לכו"ע אין קנין לעבד בלא רבו וכן לאשה בלא בעלה, וכאשר נותנים להם מתנה היא הולכת לאדון. אלא כאן מדובר שנתנו לו מתנה במפורש על מנת שאין לאדון רשות בה. לדעת רבי מאיר התנאי לא עוזר והאדון זוכה במתנה (כי זה נחשב כ'מתנה על מה שכתוב בתורה' שהתנאי לא חל -רמב"ן ורשב"א). ולדעת רבנן התנאי מועיל והאדון לא זוכה במתנה.

ורבי אלעזר אמר: לכו"ע גם כשהנותן עושה תנאי עם העבד שלא יזכה רבו בכסף - אין זה מועיל ורבו זוכה בו. אבל כאן מדובר שהנותן אומר לעבד 'אני נותן לך את הכסף על מנת שתצא בו לחירות'. לדעת רבי מאיר הרי זה כנותן מתנה עם תנאי, שכאמור התנאי בטל והאדון זוכה בכסף. ולדעת רבנן כוונת הנותן בעצם כלל לא לתת לעבד את הכסף, אלא הוא נותן אותו לאדון על ידי העבד, והוא נותן לאדון על מנת שישחרר את העבד (רשב"א).